
Euskara euskal nazioaren funtsa, periferia erdaldunean ere?

JULEN ZABALO / TXOLI MATEOS

euskara euskal nazioaren funtsa denik gutxitan ipintzen da zalantzan gai horretaz mintzatzean edo agertzen diren idatzietan. Izan ere, euskal nazionalismoaren diskurtso ofizialak baieztapen hori bultzatu du azkeneko hamarkadotan, eta dogmatzat hartua izaten da gaur egun. Hala ere, teorian onartzen den diskurtsoak ez dauka beti jarraipenik praktikan, arrazoi asko direla eta. Sintomatikoa da zelako indarra duen Euskal Herrian euskal herritartasuna bertan bizi diren guztiei onartzeko iritziak, euskal nazioaren funtsa euskarari ematen dion teoriarekin bat ez datorrena. Kontraesan zabaldua dugu hau, abertzale askok batere arazorik gabe onartzen duena.

Baina kontraesanak teoriaren erlatibotasuna ere uzten du agerian. Izan ere, alde handia nabaritzen da euskal nazionalismoak arlo teorikoan dioenetik praktikan onartzen duenera. Zaila izango litzaioke, bestalde, teoria hori aurrera eramatea, jakina baita Euskal Herrian bizi diren guztiek, ezta gehienek ere, ez dutela euskal naziokide izateko euskararen baldintza betetzen. Egoera horretan, normalea dirudi euskara jakitearen betebeharra malgutasunez erabiltzeak!

► **Julen Zabalo** Geografian doktorea da. **Txoli Mateos** Soziologian doktorea da. Biak EHUko irakasle dira.

Artikulu honetan, baldintza hori betetzen ez duen sektore esanguratsu baten iritzia bildu nahi izan da, Euskal Herriko periferia erdaldunean bizi den jendearena, alegia. Karrantza, Enkarterria (Bizkaian), Mendebaldeko Haranak, Errioxa (Arabian) edo Erribera (Nafarroan) euskara urrun edo oso urrun sentitzen duten lurraldeak dira. Hala ere, abertzaletasunak nolabaiteko hedapena lortu du, militante askok euskara jakin ez arren. Jende honek euskal nazioaren funtza euskara delako baieztapena nola ulertzen duen aztertu nahi da hemen, teoria eta praktikaren artean kontraesanik dagoen ikusteko.

Periferia horretako jendearekin egindako elkarrizketetan oinarritzen den lan honetan, abertzaleen iritzia soilik batzen da, beraz, eta ez bestelako jendearena, euskal naziorik badela onartzen baita abiapuntu gisa. Baina iritzi horiek jaso baino lehen, ikus dezagun zertan datzan arazoa.

Euskara euskal nazioaren funtza

II. Mundu Gerraren amaierak aldaketa erabakigarriak utzi zituen European, besteak beste, pentsaeran. Faxismoaren eta nazismoaren gaitzespenak haien ondare teorikoaren berrikusketari ekarri zuen, eta ordura arte arraza kontzeptuari ematen zitzaion zentzu orokorra zehaztuz joan zen. Maila teoriko batean behintzat, arraza terminoa arlo zientifikora mugatu zen, baldintza zurrun batzuk bakarrik betez gero erabilgai. Askoz kontu handiagoz erabili zen, hortaz, eta, ondorioz, talde edo herri esanguraz hain normalak ziren arrazari buruzko aipuak gutxituz joan ziren. Are gehiago, arraza kontzeptua arrazismo kontzeptutik hurbilegi geratu zen, eta termino susmagarri eta arriskutsu bihurtu zen, ahal izanez gero baztertu beharrekoa.

Egoera hark euskal nazionalismoari ere eragin zion, zer esanik ez. Ordura arteko nazionalismoaren diskurtsu teorikoa arraza kontzeptu zabal zahar hartan zetzan, esangura arrazista batekin, batzuetan, eta oso modu zabalean erabilia beste askotan. Baina terminoaren mugatzeak eus-

kal nazionalismoaren argitzea eskatzen zuen, eta apurka, diskurtso teorikorako oinarri berriak bilatzen hasi zen.

Ez zen hori oinarri berriak bilatzeko arrazoi bakarra, noski. Hori baino larriagoa dateke, ordea, ordura arteko ibilbide osoan zehar euskal nazionalismoak zeraman ezintasun teoriko nabaria: zelan egin bateragarri euskal arrazaren goraipamena euskal herritar sentitzen baina euskal arrazakoa, zentzu estuan, ez zen jendearekin.

Izan ere, hazten hasi diren estaturik gabeko nazioetako nazionalismoen arazo arrunta izaten da hori, kasu gehienetan naziotzat hartzen den lurraldeko biztanle guztiak bihurtu nahi izaten baitituzte naziokide. Helburua ez da beti hori, baina normalena da Mendebaldeko Europan behintzat. Euskal nazionalismoak, hortaz, muga teoriko estuegiak zituen jarrita aukeran zeukan bezeriarako, eta hautatu beharrean zegoen: diskurtso teoriko estuari lotu eta bezeria mugatu, ala bezeria erakartzen saiatu (politikan ari denak nahi duen bezala) eta horretarako zurruntasun teorikoa nolabait erlaxatu? Esan gabe doa bigarren aukera hori izaten dela nazionalismoek jarraitzen dutena, eta hori ere orduko euskal nazionalismoarena.

Era horretara, Francoren kontrako gerra galduta, militantzia espetxeraturik edo atzerrian sakabanatuta, eta estaturik gabeko nazionalismoak nahiko desprestigiaturik, euskal nazionalismoak aipaturiko baldintza teoriko horiei egin behar zien aurre. Erabili ziren alternatibak ez ziren berriak, eta bai, ostera, tradizio handikoak. Batak lurraldea hartzen zuen oinarritzat, eta euskal nazioaren lurraldea zehazten hartzen zuen ardurarik handiena, barruko biztanle guztiak euskal herritartzat joz. Besteak, berriz, euskara hartzen zuen abiapuntutzat, eta berari ematen zion nazioaren funtza.

Laster garaile irtengo zen bigarren alternatiba hau ez zen, inondik inora, ideia berria, ez orokorrean ezta euskal nazionalismoaren barruan ere. Hala ere, ordura arte euskarak paper *osagaria* betetzen zuen diskurtso teorikoan, euskal arrazaren berezitasunak ageriago uztearena, alegia, eta orain berari eman behar zitzaion paper nagusia; hots, Euskal Herria existitzen zen euskara existitzen zelako. Al-

daketa honen bidez, *Euskal Herria, euskal arrazaren lurraldea* zena *Euskal Herria, euskararen herri* bihurtzen da.

Aldaketa teoriko hau EAJren barruan antzeman deza-kegu, baina modu pertsonal eta nahiko bakartu batean (Landabururengan, esate baterako). EAJtik kanpo gertatu-ko da bere gauzapena, ordea, EAJren ibilbidearekin bat ez datozenen aldetik, hain zuzen ere. Sektore hau gerran zu-zenean parte hartu ez duten gazteek osatzen dute asko-tan, eta gehiegizko pasibitatea leporatzen diote EAJri. Ho-ri dela eta, arrazaren diskurtso teorikoaren zamaz libratu-rik, gizarte arkieko harremana bilatzen dute, nazionalis- moa gizarte osoari eskaini nahian.

Aktibismo hori arlo askotara zabaltzen da, baina ga-rrantzi berezia hartzen du diskurtso berriaren funtza bila- katu denak; euskarak, alegia. 1960ko hamarkadatik aurre- ra, batez ere, euskararen aldeko mugimendu zabala erat- zen da, kultura arlor mugatu ezin dena. Aitzitik, oso giro politikoan murgiltzen da, eta elkar elikatzen dute: euska- rak etekin politikoa ematen dio nazionalismoari, eta na- zionalismoak lan itzela egiten du euskararen alde. Horrela sortzen dira ikastolak eta gau eskolak, euskara sendotzeko eta abertzaletasuna azkartzeko tresna erabakigarriak.

60ko hamarkadan errepresio baldintza zailetan Hego Euskal Herrian gorpuztutako mugimendu berri hau bider- katu egiten da hurrengo hamarkadan. Euskara eta euskal kulturaren edozein ezaugarriren aldeko taldeak sortzen dira non-nahi, helburuak euskara edo dantzak ikastea, he- rriko ohitura zaharrak berreskuratzea edo beste hainbeste direla. Eta mugimendu horretan adin eta jatorri guztietako jendea inplikatzeko da. Euskara ikasten gazteenak saiat- zen dira, oro har, baina nagusiagoak umeak ikastoletara bidaltzen ahalegintzen dira, eta euren artean asko etorkin edo etorkinen seme-alaba direla.

70eko hamarkadaren amaierarako, beraz, aldaketa izugarria atzeman daiteke euskal nazionalismoan, bai dis- kurtso teoriko zein eguneroko praktikari begira. Hizkunt- zan oinarritutako marko teoriko berriak herrian zabaltze- ko aukera gehiago eskaintzen ditu arrazan edo etnien oi- narritutakoak baino. Horrek aktibismo handiagoa dakar,

Hego Euskal Herriko orduko giroan ederto egokitzen zena, bestalde. Marko teoriko berria, gainera, malguagoa da aurrekoa baino, eta jende gehiagoren hurbilketa ahalbidetzen du. Euskal nazionalismoaren oztoporik handienetako bat ezabatzen edo leuntzen da, horrela: jatorriz euskal etniakoa ez zen jendeari zegokiona, alegia.

Arraza edo etniarekin ez bezala, euskal nazionalismoak lan ikusgarria egiten du herritarrak hizkuntzan oinarrituriko euskal nazio honetan integratzen, eta hazi egiten da, baina kide berrien euskalduntasuna ziurtatu gabe. Kantitatean, eta ez beti kalitatean, irabazte horrek, ordea, arazoak ekarriko ditu, 80ko hamarkadatik aurrera, batez ere. Ordurako, euskararen oinarritutako jatorrizko ildo teorikoari atxikiturik, euskararen zentralitateari eutsi nahi diotenen kritikak azaldu dira, euskal nazionalismo honen ezintasun teoriko eta praktikoa batzuk agerian utziz. Euskal nazionalismoa krisi teoriko berrian murgiltzen da, nahiz eta aurrekoa bezain argia ez izan, politikoki egoera abantailatsuan agertzen da eta.

Euskara euskal nazioaren funtza?

Euskal nazionalismoaren oraingo ildo nagusia euskara euskal nazioaren funts gisa ezartzen duena da, eta diskurtso horrek arrakasta nabaria lortu duena ezin du inork zalantzan jarri. Baina diskurtsoa bera zalantzan jartzen duten beste iritzi batzuk badaude, eta horiek oztopo garrantzitsuak dira teoria honen iraupenerako. Oztopo horiek hiru ildo nagusitan koka ditzakegu: errealitate soziologikoari dagokiona, nazionalismoaren praktika okerrari egiten zaion kritika, eta euskal nazioa ulertzeko beste eredu batzuei dagokiena.

Lehenengo oztopoa, oso agerikoa eta hasieratik presente egon dena, Euskal Herriko errealitate soziologikoan datza, zeinaren arabera, euskal heritarren arteko lautik hiruk ez baitu euskal nazioan integratzeko funtsezkoa den baldintza, euskaraz egitea, betetzen. Are larriago, hizkuntza, etnia ez bezala, atzeman daitekeen ezaugarri bat den

arren, ez da modu erraz eta arinean ikasten, eta, beraz, etorkizun hurbilean ere ez da baldintza hori betetzen hasiko. Euskal nazionalismoak, hortaz, ahaleginik handiena eginda ere, gainditu ezinezko muga dauka hor.

Aspalditik datorren arazo bat dauka hor euskal nazionalismoak; lurraldearena, alegia: Euskal Herria euskararen herria da, ala historikoki ulertu den herrialdea, euskaraz egin edo ez? Arrazarekin gertatzen zen bezala, erabaki kontraesankorra hartu ohi dute abertzaleek, ezen, alde batetik, historikoki Euskal Herria izan dena hartzen dute lurraldetzat (Axularrek modu natural batean deskribatzen zuena, adibidez); baina, bestetik, lurralde horretako biztanle guztiek betetzen ez duten ezaugarri bat hartzen dute nazioaren oinarri teoriko gisa; dela arraza, dela hizkuntza. Teoria bat erraz osa daiteke, baina praktika eraginkorra behar da gero, eta nekez lortuko da bien arteko sintonia abiapuntu desberdinetatik abiatuz bilatzen bada.

Euskal nazionalismoak aurrean duen bigarren oztopo teorikoa arazo horretatik sortzen da, hain zuzen ere, errealitate soziologiko horrek teoriarekin bat ez doan praktika egitea ekarri baitio abertzaletasunari. Euskara ikasteko mugimendua zabaldu zenetik asko eta asko dira euskara ikasi dutenak, baina asko ere ikasten saiatu bai, baina huts egin dutenak. Eta abertzaleengan zehatzago errepaturaz, abertzale asko saiatu da euskara ikasten, baina ez du beti arrakastarik eduki. Teoriarekin bat egin nahi zuen hainbat abertzalek, ondorioz, huts egin du ahalegin horretan, eta hortik kezka teoriko bat sortzen da: teoriarekin bat egiten saiatzean huts egin izanak galarazi egiten die pertsona horiei teoria hori bultzatzen duen mugimendu politikoarekin bat egitea? Euskal nazionalismoak oso argi eduki du hasieratik ezetz eta, hortaz, arazorik gabe integratu dira mugimenduaren barruan. Justifikazio gisa hainbat argudio erabili ohi da, baina bat batez ere, nazionalismoaren diskurtso orokorra indartzen baitu, gainera; Espainia eta Frantziaren errepresioa, alegia.

Francoren erregimenaren pean modu aski naturalean onartzen zen argudioa, ordea, zalantzan hasi zen ipintzen 80ko hamarkadatik aurrera, teoriari leial izan nahi zute-

nen aldetik, hain zuzen ere. Euskaltzaletasunetik datorren kritikaren arabera, euskara da Euskal Herriari izaera ematen diona eta benetan indartu beharrekoa, beraz. Nolabait euskal nazionalismoaren diskurtso teorikoa gainditzen dela esan daiteke, nazionalismoak euskara euskal nazioaren funts gisa erabiltzen baitu, baina ardatza nazioa izanik. Euskaltzaleen aldetik sortzen den kritikan, berriz, ardatza euskara bera da: euskara da gorde eta sendotu behar dena, euskararik gabe ez baitago ezer.

Hori dela eta, orain arteko nazionalismoarentzat, euskaraz egiten ez duen pertsona ere elementu baliagarria izan daiteke, euskal nazioaren alde jokatzeko badu (erran nahi baita, politikoki abertzale izatea, edo seme-alabak eskolako euskal ildoetara eramatea, adibidez), helburua euskal nazioa baita. Euskaltzaleen ikuskera berrian, aldiz, euskaraz ez dakien edo egiten ez duen pertsona elementu negatibo gisa ulertu eta onartu behar da, euskara —eta Euskal Herria, hortaz— suspertzeko ahaleginean nahikorik egiten ez duelako.

Euskaltzaletasunetik datorren kritika hori arrakastatsu gertatu da, maila teorikoan, behintzat. Izan ere, bere alde baitu teoria! Ondo eraikitako kritika da, gainera. Soziolinguistikaren arloan eginiko ikerketak jasotzen ditu, eta modu gordinean planteatzen du estatu baten euskarria ez duten hizkuntzen patua. Egoera horren aurrean, modu eraginkor batean bultzatu ezean, bestelako asmo, iritzi eta adierazpen ofizial guztiak alferrikakoak direla ohartarazten dute, eta, ondorioz, modu eraginkor horretan jarduteko, hainbat erabaki politiko hartu behar dela, euskararen ezagutza eta erabilera bermatu ahal izateko. Euskaldunen unibertsoa konpaktatu beharra dago, alde batetik, eta erdaldunen euskalduntzeari ekin.

Halako planteamenduen aurrean, gutxi dauka esateko praktika politikoan murgiltzen den euskal nazionalismoak. Abertzale batzuek begi onez ikusten dute kritika, eta euskararen alde gehiago egin behar dela da ateratzen duten ondorioa. Beste batzuk, ordea, kontziente dira errealitate soziologikoaren oztopo nabariaz, eta konturatzen dira halako kritika eta proposamenak arriskutsuak direla euskara

nagusi ez den Euskal Herrian. Hala ere, berauen defentsa guztiz mugaturik geratzen da, ezin baitute euskal nazionalismoak ofizialki bultzaturiko teoriaren kontra joan, eta nahiago izaten dute halako eztabaidetan ez sartzea. Errepresioaren edo errealtate soziologikoaren argudioak erabiltzen dituzte militante erdaldunen presentzia justifikatzeko, baina era ezkutugoan lehenago baino, teoria ezin betetzeaz nolabait lotsaturik, bestela euskaltzale kritikoek berhalako erantzuna jasotzeko arriskua dago eta.

Nahita hartutako erabakia da, ordea, euskararen inguruan eraikitako nazioa ez baita berau ulertzeko modu bakarra. Ikusi dugu hasierako ikuskera arraza edo etniari loturik zegoela, baina badaude beste aukera batzuk, eta hauek ere kritika egiten diote ildo nagusiari. Hirugarren oztopoa osatzen dute, hortaz, Euskal Herria euskara ez den beste ezaugarri batzuei loturik ikusten dutenek. Horien artean, gaur egun nagusi da nazioa lurraldeari edo borondateari lotzen diotenena. Biak multzo berean sar daitezke, eta oso hurbil daude orain arteko ildotik. Laburrean, borondatean oinarriturikoak esaten du, euskal nazioa osatzeko, horretan sinestea eta horren alde aritzeko borondatea edukitzea dela garrantzitsuena; eta lurraldean oinarriturikoak, berriz, euskal lurralde izendatutakoan sartzen diren pertsona guztiek osatzen dutela nazioa, horretarako borondaterik badago. Beronen barruan nazioa komunitate historiko batean oinarritzen dutenak sar daitezke. Aipatzekoa da, ildo honetan, euskara eta Euskal Herria arlo kulturalera mugatu, eta lurraldea —Nafarroa historikoa— arlo politikora ekarri nahi dituen iritzia, azkeneko urteotan nahiko indartsu ari baitira batzuk ideia horren alde.

Egia esan, orain arteko ildoak behin baino gehiagotan erabili ditu borondatean eta lurraldean oinarritutako argudioak, nahiz eta euskararen zentralitatea gorde beti. Horregatik diogu ikuskera hauek ez direla arraroak euskal nazionalismoarentzat, baina inoiz ez dira ofizialtzat joak izan. Hala ere, beti presente egon badira ere, 80ko hamarkadatik aurrera nabariagoak dira, agian, euskaltzaletasunak egin duen kritikak agerian utzi baitu oraingo eredu nagusiaren ezintasuna. Teoriari kasu egitekotan, euskara

ezinbestekoa da euskal herritarrentzat. Hori dela eta, euskaldunen komunitatea aldarrikatzen dute batzuek, erdaldunen euskalduntzearen zain. Halako neurririk ez du inoiz euskal nazionalismoak onartu, eta bilatu gabeko ondorio gisa agertzen da, hautatzekotan, euskal nazionalismoak nahiago duela Euskal Herri izeneko lurraldea euskaldunengan zentratu Euskal Herria baino. Beste era batera esanda, euskal nazionalismoak, praktikan, lurralde irizpide bat hobesten du, teorian euskara aipatzen badu ere. Horitik, nazioa beste era batera ulertzeko ikuskera hauek oztopo nabaria izatea orain arteko ildo nagusiarentzat, adierazten baitute nazioa beste modu batera uler daitekeela hainbesteko kontraesanik sortu gabe.

Kontraesana euskaldun ez diren heritarrak dira, baina oraingo euskal nazionalismoak ez du arazo hori sakonean aztertu nahi izan, kontziente baita arazoaz. Erdaldunak zergatik diren erdaldun eta ez euskaldun aztertu da, arrazoi historiko, soziologiko eta politikoak erabiliz, baina ez da adierazten zein estatus dagokien euskal nazioaren barruan.

Euskal nazioa euskaldunik gabe: periferia erdaldunaren adibidea

Euskal nazionalismoaren oraingo ildo teoriko nagusiak azterketa gutxi egiten du ustez nazioaren oinarri den euskara ez dakitenek duten estatusaz, eta larriena, agian, da azterketa horretan ez dela sartu izaten egoera horretan dauden pertsonen iritzia. Kasu horretan dagoen jendeak errepikatu egiten ditu askotan diskurtso ofizialaren argudioak: deitoratu edo sentitu egiten du euskaraz ez jakitea, eta jarraitzen du euskarari euskal nazioaren zentralitatea aitortzen. Euskara presente, eta inguruan euskaldun nahiko edo asko dagoen aldean nolabaiteko erraztasunez jaurti daitezke halako argudioak, baina zer gertatzen da baldintza horiek betetzen ez diren aldeetan? Euskal Herriko periferia erdaldunaz ari gara.

Erdalduna esatean, gehiago zabal liteke *periferia* hori, baina kontzeptua, zentzu geografikoan erabiltzeaz gain,

euskararen presentzia urrun sentitzen den lurraldea adierazteko ere erabili nahi dugu hemen. Bilbo, Gasteiz edo Iruñea, kasu, periferia horretatik aterako ditugu, oro har erdaldunak izan eta periferiaren mugan egon arren, euskarak nolabaiteko presentzia duelako. Hiri horietatik *harrago* dauden lurraldeak aukeratu ditugu, hortaz. Oro har, hiru alde nagusi daude periferia horretan: Karrantza eta Enkarterria, Bizkaian; Mendebaldeko Haranak eta Errioxa, Araban; eta Erribera, Nafarroa Garaian.

Lurralde horiek Euskal Herriko mendebalde eta hegoaldean kokatzen dira, eta euskara aspaldi (mendeak, gehienetan) desagertu zen bertatik. Are gehiago, eztabaidan dago inoiz euskaraz egin ote den lurralde horietako batzuetan (nahiz eta gure asmorako interesik eduki ez). Nolanahi, oraingo lurralde euskaldunetik urrun geratzen dira, eta ikastolak egon, eta Araban eta Bizkaian B eta D ereduak irakasten badira ere, euskararen presentzia oso urria da. Kanpoko *muga* osatzen dute, eta hango biztanleek badute horren kontzientzia.

Argi dago, bestalde, lurralde hauek euskal nazioaren proiektuan sartzen direna, bai diskurtso ofizialak dioenez, eta bai bertako biztanle batzuek (askok, zenbaitetan) adierazten dutenez. Hortik suma daitekeen ahultasun teorikoa aztertu gura da, hortaz.

Asmo horrekin, eztabaida talde batzuk eratu ziren lurralde horietan, hango abertzale erdaldun batzuen ahotsa jasotzeko eta diskurtso ofizialaren ildoari nolako atxikimendua zioten ikusteko. Eztabaida taldeetan bildu zen jendea abertzalea zen, oro har, baina ezein alderditako goi kargua izan gabe. Beste alde batetik, jendearen espontaneitatea bilatu nahi izan zen, eta elkarrikeria hasi arte ez zuten jakin hizketarako gai zehatza zein zen. Horrek eragina du, ikusiko dugunez, diskurtsoaren kalitatean, baina ukatu ezinezko interesa hartzen du jendearen bat-bateko iritzia ezagutzeko asmoz.¹

Euskal identitatearen sorburua periferia
erdaldunean bizi diren abertzaleen arabera

Nazionalismoen barruan identitatea ezaugarri bati lotu ohi zaio, maila teorikoan behintzat, eta ezaugarri horrek, ostean, paper sinbolikoa betetzen du. Horrek ez du esan gura beste ezaugarriak baztertu egiten direnik. Aitzitik, nazionalismoek denak erabiltzen dituzte, baina bati ematen diote zentraltasuna, eta besteak osagarri gisa ari dira maila teorikoan. Era horretara, jendea erakartzeko aukerak zabaltzen dira, eta ahalbidetzen da agian diskurtso ofizialarekin guztiz bat ez datorrenari ere leku bat egitea mugimendu nazionalistaren barruan. Euskal nazionalismoan gaur euskarak du, noski, zentraltasuna, baina ezaguna da abertzale batzuek, adinekoak gehienetan, arrazaren garrantzia jarraitzen dutela azpimarratzen; beste zenbaitek historian ikusten du lokarria, Nafarroa Garaian, batez ere, eta abar. Zelan ikusten da gai hori periferian?

Orokorrean, eginiko elkarrizketetan oso gutxitan aipatzen da identitatea sorlekuari loturik. Aipatzekotan, beste ezaugarri batzuei loturik joaten da, multzo gisa normalean, baina esanguratsua da ezaugarri hau aipatu izan den kasu guztietan eztabaida sortu dela, eta batzuek erabat ukatu dutela nazioa sorlekuari loturik egon ahal izatea. Euskara ere oso indar gutxiz agertzen da paper hori betetzeko, beherago ikusiko dugunez. Eta noizbait identitatea ezaugarri multzo bat bezala ere ulertzen da, agian modu libreago batez normalean aipatzen direnak sartzeko: sorlekua, sentimendu orokor bat, kultura, hizkuntza edo ohiturak; baina, askotan ere, ezaugarri politikoak: herriaren alde lan egitea, independentzia, autodeterminazioa, eta halakoak.

Non datza, orduan, nazioaren oinarria periferiako abertzaleentzat? Sentimenduan, duda barik; hori da gehien aipatzen den ezaugarria. Zer da, ordea, *sentimendua*? Ez dago erraz erantzuterik, ideia bat baino gehiago isla baitaiteke hitz horren atzean, baina, oro har, nazioa oinarritzeko ezaugarri politikoak hobesten direla ematen du; hots, borondatea eta lurraldea. Horrekin, adieraztera ematen da euskal nazioaren kide izateko jarrera kontzientea behar dela; Euskal Herriaren aldeko sentimendu bat, Euskal Herriko biztanle guztiek ez dutena.² Euskal Herria sen -

titu egin behar da, eta sentimendurik ez badago, alferrika-koak dira beste ezaugarri guztiak, hala nola, hemen jaioa izatea, euskaraz egitea, eta abar. Iritzi nagusi hori argi ro jasotzen dute Karrantzako kide bik:

— ... para ser vasco se tiene que sentir vasco. Si no, no eres vasco.

— Sí, si no te sientes vasco, por mucho que digas yo he nacido aquí y soy de aquí...

Baina nola lortzen da sentimendu hori; nola heltzen da pertsona bat Euskal Herria sentitzera? Solaskide gehienek ez dute hau argitzen, eta berez sortuko litzatekeen zerbait gisa uzten dute normalean. Tuterako kide batek, orde, gehiago zehazten du prozesua, eta argi uzten du sentimendua borondateari (borondate politikoari, zehatzago) loturik ulertu behar dela:

— Bueno, yo el sentirme vasco, [...] pues, por lo mismo que te puedes llegar a definir como una persona más a la izquierda o a la derecha, culturalmente yo me he ido confeccionando como persona; y entonces me considero una persona vasca porque no siento como identidad nacional más que la patria vasca, [...], es un tema que me he ido forjando poco a poco...

Sentimenduak islatzen duen borondatea da, beraz, gehien aipatzen den ezaugarria, baina askotan agertzen da borondatearekin batera erabiltzen den beste ezaugarri politikoa ere: lurraldea. Hemen bizitzeari (lurraldeari, beraz) garrantzi handia ematen zaio, eta beti argudiatzen da beste inork sorlekuaren garrantzia defendatzen duenean. Karrantzako kide batek ezaugarri politiko biak, borondatea eta lurraldea, esaldi labur batean batzen ditu, eta, horrela, euskal herritarra nor den galdetzean, zera dio:

— Una persona que vive en Euskal Herria y que con sus ideas se define vasco.

Euskararen garrantzia periferia erdaldunean bizi diren abertzaleen arabera

Periferiako abertzale erdaldunek ez diote ia aipamenik egiten euskal nazio teorikoaren ardatza den euskarari, identitatea, oro har, sentimenduan eta lurraldean oinarritzen dute eta. Elkarrizketan denbora bat pasatuta, eta eurek gaia ateratzen ez dutela ikusita, zuzenean horretaz galdetzen zaienean, euskarak garrantzi handia duela esaten da gehienetan, nahiz eta batzuetan garrantzi hori teorikoa izan, diskurtso ofizialak hala esaten omen duelako, Tuterako kide batek aipatzen duenez:

— Yo pienso que es lo más importante, porque el idioma dicen que hace el país...

Horrez gain, denek aitortzen dute euskararekiko maitasuna, eta ikastea ederra izango litzatekeela diote. Euretako asko euskara ikasten ahalegindu da, baina ezin izan du, a rrazoi asko direla eta. Itxaropen handia ipintzen dute, orduan, hurrengo belaunaldiek ikasiko dutelakoan. Hala ere, maitasun horrekin batera interes politikoa ere sumatzen da zenbaitetan. Tuterako taldean, batez ere, euskara ikasteari garrantzi handia ematen zaio nazionalismoa indartzen duelako.³ Hona iritzi bi:

— ... yo lo veo muy importante, sobre todo por el tema educativo, y sobre todo por el tema nacionalista; es decir, el idioma es fundamental...

— ... que el chaval que aprende el euskera [...] lo va a amar y va a tener un sentimiento nacionalista.

Baina hemen ardura zaigun gaira itzulita, euskal nazioa osatzeko, zer garrantzi ematen diote periferiako abertzaleek euskarari? Orokorrean (partaide bakar baten salbuespenarekin), euskararen garrantzia azpimarratu ondoren, iritzi esanguratsu bat gaineratzen dute gehienek; hots, euskara ez dela halabeharrezkoa euskal identitatea ezartzeko. Garrantzitsua, bai; ezinbestekoa, ez. Karrantzako kide honek ederto islatzen du periferia erdalduneko abertzale baten ikuspuntua gai honen aurrean:

— ... pero no quiere decir que por eso, por no saber el idioma, deje de ser menos vasco.

Euskal nazioaren ardatza euskaran ipinita ere, periferiako abertzale erdaldunak ez dauka zalantzarik bere euskal herritartasunaz, eta oso modu erabatekoan baiesten du. Are gehiago, gehienetan (adinekoen artean, batez ere) kontziente da erdaldun izaten jarraituko duela, eta bere euskal herritartasuna horrela bizitzeko eskubidea aldarrikatzen du. Gobiareneko kide honek euskarari buruz aipatu ditugun jarrera guztiak islatzen ditu:

— Yo por ejemplo no hablo euskera, por desgracia; me gustaría hablarlo, pero yo defiendo el euskera, porque es de esta tierra, es un patrimonio. Entonces, a mí que alguien venga diciendo que es que..., como hay gente que dice, que es que queremos imponer el euskera y queremos quitar el castellano, eso a mí me parecen elucubraciones que hace la gente. [...] Es que no, no hay que imponer ninguna de las dos, ¿no? Yo es lo que creo. Entonces, para mí no es vasco ése [hots, euskara inposatu gura duena], el que niega al que quiere ser vasco.

Identitatea politikari loturik

Gai garrantzitsu bat geratzen da, euskal nazioaz hitz egitean, periferiako abertzaleen artean behin eta berriro eta arlo guztietan agertzen dena, nazionalismoak duen eragina, alegia. Periferiako identitatea oso identitate politiko, eta politizatua, da, hainbat aipamenek frogatzen duenez. Hona Gobiareneko kide batena:

— ... una de las bases para sentirme vasca es haber nacido aquí, y hombre, vivir en un entorno. Claro, yo también me relaciono con gente más o menos [...] abertzale y nacionalista, y entonces, eso también [...] me ha dado información que yo no tenía.

Politikaren eragin horrek konpromiso bat eskatzen dio euskal herritarri: jarrera aktiboa lantzea Euskal Herriaren interesen alde, dela kulturean, dela ekonomian, eta abar. Ez da argi geratzen interes horiek zeintzuk diren, baina bai hemengoa ez defendatzea euskal herritartasunari uko egitea izango litzatekeela. Salbuespenak salbuespen (erabatekoak, batzuetan), euskal herritarra izateko, abert-

zalea izan behar delako iritzia nagusitzen da, definizioz abertzaleak Euskal Herriaren alde egiten du eta. Era horretara, ez da arraroa euskal herritartasunari helburu politikoak lotzea, Karrantzako kide honek egiten duen bezala:

— Para mí ser vasco significa [besteak beste] [...] la independencia, que nos dejen decidir por nuestra cuenta, que haya trabajo para todos...

Politizazio horren aurrean, normaltzat jo behar da komunikabideetatik abertzaletasunaren kontra datozen erasoak modu berezian sentitzea, agian periferian ageriarago geratzen dena. Askotan entzuten da kanpoko eraso politiko horiek areagotu egiten dutela euren euskal herritartasuna (abertzaletasuna). Karrantzako gazte batek honela azaltzen du:

— No sé, yo cuando más vasca me empecé a sentir [...] cuando ves la televisión y ves lo que pasa y lo que dicen, y no sé, cosas que tú no sabes si son verdad o no, pero que te sientan mal, porque son gente como tú, son gente de tu pueblo. Te sientes mal, y ves lo que dicen sobre los vascos, y no te gusta, porque no.

Identitatearen politizazio horrek etengabeko termino nahastea dakar ondorio gisa. Egia esan, ezin da ulertu bata bestea gabe, eta azkenean euskal herritar eta abertzale kontzeptuak sinonimo bihurtzen dira. Adibide bat ipintzearren, Euskal Herriaren kontrako erasoak direla eta, Gobiarneko batek argi utzi nahi du elkarrekiko errespetua nagusitu beharko litzatekeela, baina euskal herritar guztiak nazionalista izango balira bezala ari da:

— Claro, porque es que, para mí, ser nacionalista no es ser antiespañol ni anticatalán ni antinada, es sentirse de tu propio pueblo. Pero que yo puedo hablar perfectamente con alguien que no se sienta vasco [Euskal Herriari, alegia], pero se los respeto. (sic)

Honek, euskal herritar izateko, baldintza politiko batzuk betearaztera darama, eta baldintza horiek betetzen ez dituenak ezin du bere burua euskal herritartzat jo. Oso esanguratsua da, aldiz, euskara ez dela erabiltzen baldintza

gisa (kasu bakar batean izan ezik), hots, euskaraz ez egiteak ez du euskal herritartasuna ukatzen, baina bai politikoki abertzale ez izateak.⁴ Beraz, hala nahi izan arren ere, Karrantzako kide batek ukatu egiten die abertzale ez direnei (PPkoez ari da, zehazki) euskal herritar izateko aukera:

— Se llamarán vascos, pero no son vascos, porque están en contra de todo lo que es la cultura vasca. Entonces, por mucho que se digan vascos, no son vascos.

Amaitzeko, euskal identitatea sentimenduan datzala, borondatean oinarritua, erabaki politiko baten ondorio, eta abertzale izateari lotua dela adierazteko, Tuterako kide honen deskripzioa jasoko dugu:

— ... yo, por ejemplo, mi padre es inmigrante, y mi padre sigue sintiéndose español y mis padres siguen sintiéndose españoles. Yo, sin embargo, he optado por no sentirme español y por sentirme vasco [...] unos poquísimos hemos optado por sentirnos nacionalistas vascos, y la gran mayoría, tanto por parte de inmigrantes, como propiamente hijos de Tudela, han optado por lo que aquí es normal, sentirse españoles; navarros y luego españoles...

Euskal herritar izatea erabaki dut

Aurreko aipamenak ondo batzen du periferiako abertzale erdaldunek euskal identitateaz duten ideia, elkarrengandik urrun egon arren, aztertutako leku guztietan errepikatzen dena: alde batetik, euskal herritar izatea borondatezko erabaki bat da, euskal herritar izateko sentimendu orokor batean gauzatzen dena; eta bestetik, erabaki politiko bat da, ideia politikoei lotua.

Garrantzitsua da sentimendua eta alde politikoa batzea, sentimendua ezaugarri etnikotzat ere har liteke eta. Hau da, nazioaren teorian eredu nagusi bi ageri dira: etnikoa eta politikoa. Lehenaren arabera, sentimendua arraza edo etnia bateko kide (hemen jaioa izatea, arbasoak hemengoak izatea, ezaugarri biologiko batzuk edukitzea...) izateari loturik joango litzateke. Bigarren ereduaren arabe-

ra, ordea, sentimendua borondateari (hala nahi delako) edo lurraldeari (hemen bizitzea) baturik agertuko litzateke.

Bietatik, beraz, Euskal Herriko periferiako abertzale erdaldunek eredu politikoa hautatzen dute erabatez, eta oso jaramon txikia egiten diote eredu etnikoari. Eredu politikoa ren ezaugarriak —borondatea eta lurraldea— dira behin eta berriro aipatzen direnak, kontzeptu abstraktu eta oso gaizki definituaren bidez emanak: sentimendua, alegia. Ez da azaltzen zer esan nahi den sentimenduarekin, baina argi ageri da Euskal Herrian bizi diren guztien esku dagoela, horretarako ageriko borondatea erakusten badute.

Eredu politiko hori, ordea, estaturik ez duen nazio batean garatu nahi da, eta horrek baldintza batzuk ezartzen ditu. Estatu batean garaturik, eredu politikoak biztanle guztien herritartasun orokorra aldarrikatzera eramaten du; estaturik ez duen nazioan, berriz, ezin da hala gertatu. Estaturik gabeko nazioen ametsa estatua eraikitzea eta estatuek ohi duten eran aritzea da, herritartasun orokorra aldarrikatzea, kasu. Baina, hori lortu bitartean, jarrera politizatuagoa eta konpromiso handiagoa eskatzen diote herritarrari. Horrela ulertzen da adskripzio politikoa horrenbesteko garrantzia ematea, estatu batean ez bezala. Lehenengo helburua estatua eraikitzea da, eta hortik dator, nazio identitatea eta adskripzio politikoa nahasturik, nazio identitatea estatu bat eraiki nahi dutenei loturik ulertzea.¶

-
1. Eztabaida talde hauek 2003-2004 urteetan egin ziren Gobiaren, Karrantza eta Tuteran, Euskal Herriko Unibertsitateak lagundutako 1/UPV 00018.230-H-1593/2003 ikerketa proiektuaren barruan. Taldeetan 4 eta 7 pertsona bitarte bildu zen: denak bertan jaiok edo bertan urte asko bizitzen eramanda; emakume eta gizonak, eta adin desberdinekoak. Aldagai (EAJ, EA, Aralar, Batasuna eta zehaztu gabeko jarrerak) eta konpromiso maila desberdinetako abertzaleak ziren, eta erdaldunak, euskararen nolabaiteko ezagutza maila eduki arren kasu batzuetan, Karrantzako D ereduko gazte batzuen, batez ere.

2. Mayor Oreja etengabe agertzen da jarrera hori adierazteko.

3. Oro har, elkarrizketan zehar Karrantzan garrantzi handiagoa

ematen zaio euskarari, gazteenen artean batez ere. Tuterako tal-

dean, bestalde, politizazio maila handia sumatzen da, eta euska-

raren garrantzia helburu nazionalistei loturik agertzen da.

4. Gobiaranen ados daude denak Mayor Oreja euskal herritarra ez

dela adieraztean.